

Andrzej Marcinkowski

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 30 maja 1996 r. III CZP 54

Palestra 41/1-2(469-470), 237-240

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GŁOSY

■ Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 30 maja 1996 r.

III CZP 54/96*

Teza głosowanej uchwały brzmi:

„Umowne wyłączenie wspólności ustawowej w czasie trwania małżeństwa wyklucza powództwo z art. 52 § 1 k.r.o. dotyczące okresu poprzedzającego zawarcie umowy”.

Uchwała i jej uzasadnienie zasługują na aprobatę.

Bogactwo problemów poruszonych przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały wymaga szczególnej uwagi. W glosie będą omawiane tylko niektóre zagadnienia, gdyż wyczerpanie tematu byłoby bardzo utrudnione.

Kwestia wyłączenia wspólności ustawowej w czasie trwania małżeństwa była przedmiotem licznych orzeczeń Sądu Najwyższego, które zostały wymienione w uzasadnieniu uchwały, jak również i innych tamże nie wymienionych. Temat ten interesował również wielu autorów i glosatorów.

Przede wszystkim stwierdzić trzeba, że zmiany w prawie procesowym powodowały różnorodność spojrzenia na wiele kwestii związanych z instytucją ustania wspólności majątkowej w czasie trwania małżeństwa.

Już z samej nazwy rozdziału III tytułu I kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wynika, że zniesienie przez sąd wspólności majątkowej może nastąpić w czasie trwania małżeństwa. Jak to stwierdził Sąd Najwyższy w uchwale z 10 lutego 1982 r., prawomocność wyroku orzekającego rozwód wyłącza dopuszczalność zniesienia przez sąd wspólności majątkowej, skoro wspólność ta ustała już wskutek ustania małżeństwa¹. W uzasadnieniu powołanej uchwały Sąd Najwyższy przyjął, że „przepisy art. 52 i art. 53 k.r.o., jako stanowiące wyjątek od ogólnej zasady, że wspólność małżeńska majątkowa ustaje z chwilą uprawomocnienia się wyroku orzekającego rozwód, nie mogą być interpretowane w sposób rozszerzający... Dlatego, jeżeli wspólność majątkowa już ustała, to nie można skutecznie żądać cofnięcia w czasie skutków ustania tej wspólności”.

* Głosowana uchwała została opublikowana w OSNC 1996, z. 10, poz. 130.

Odmienny pogląd nie jest – w moim odczuciu – przekonywający². Najbardziej ujął istotę problemu Andrzej Dyoniak stwierdzając, iż „nie można znosić czegoś, co nie istnieje”³.

W uchwale pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 27 marca 1972 r., III CZP 69/70, zwrócono uwagę na możliwości tkwiące w oznaczeniu dnia ustania wspólności przed dniem wyroku, a także przed dniem zgłoszenia żądania zniesienia wspólności⁴.

Dopóki w sprawach o rozwód właściwe były sądy rejonowe, dopuszczano dochodzenie jednym pozwem żądania orzeczenia rozwodu oraz zniesienia wspólności majątkowej z datą wsteczną⁵. Gdy po 1 stycznia 1991 r. sprawy rozwodowe znalazły się w sądzie wojewódzkim, Sąd Najwyższy uznał, że niedopuszczalne jest dochodzenie jednym pozwem żądania orzeczenia rozwodu oraz zniesienia wspólności majątkowej z datą wsteczną; sprawy o rozwód należą bowiem do właściwości sądów wojewódzkich, zaś sprawy o zniesienie wspólności majątkowej do właściwości sądów rejonowych⁶. Od 1 lipca 1996 r. nowe brzmienie punktu 4 art. 17 k.p.c. wyjaśniło tę kwestię definitywnie⁷.

Wydaje się przeto, że punkt ciężkości nie może spoczywać w normach rządzących procesem, lecz w normach prawa materialnego.

Trafnie Sąd Najwyższy zwrócił uwagę w głosowanej uchwale, że wprowadzenie umownej rozdzielności majątkowej zależy jedynie od woli małżonków i skutkuje wobec osób trzecich, „gdy zawarcie przez nich umowy majątkowej oraz jej rodzaj były tym osobom wiadome”. O treści art. 47 § 2 k.r.o. zdają się często zapominać nie tylko małżonkowie, ale także i ich pełnomocnicy. Natomiast zniesienie wspólności ustawowej przez sąd na podstawie art. 52 k.r.o. może nastąpić nie tylko wbrew woli jednego z małżonków, lecz uzależnione jest także od istnienia ważnych powodów. Jeżeli rozdzielność majątkowa jest wynikiem wyroku znoszącego wspólność ustawową, to wyrok taki jest w pełni skuteczny względem osób trzecich na podstawie przepisów art. 435 § 1 w związku z art. 452 k.p.c.

Słusznie też zauważył Sąd Najwyższy, że jeżeli małżonek ma ważne powody uzasadniające zniesienie wspólności majątkowej przez sąd, to powinien skorzystać z drogi sądowej, jaką mu otwiera art. 52 § 1 k.r.o. Uzyska bowiem na tej drodze wyrok skuteczny *erga omnes*. Jeżeli natomiast zawrze umowę wyłączającą wspólność ustawową, to powinien mieć świadomość, że rezygnuje – mimo istnienia ważnych powodów – ze swojego prawa do skutecznej akcji sądowej. Rozwiązanie takie wydaje się być nie tylko racjonalne, ale także praktyczne, chociaż na ogół małżonkowie nie znają treści art. 41 k.r.o., a zwłaszcza uprawnień zawartych w § 3 tego przepisu.

W głosowanej uchwale Sąd Najwyższy aprobował odstępstwa od zasady, że uprawomocnienie się wyroku orzekającego rozwód wyłącza

dopuszczalność orzekania przez sąd na podstawie art. 52 § 2 k.r.o. o ustaniu wspólności z mocą wsteczną. Powołał się przy tym na uchwałę z 14 kwietnia 1994 r., III CZP 44/94 stwierdzającą, że „orzekanie o zniesieniu małżeńskiej wspólności majątkowej z datą wsteczną jest dopuszczalne także po prawomocnym rozwiązaniu związku małżeńskiego przez rozwód, jeżeli powództwo zostało wytoczone przed tą datą”⁸. Wymienił również postanowienie z 19 marca 1987 r., III CRN 50/87⁹ oraz wyrok z 9 lutego 1996 r., I CRN 9/96¹⁰, zaznaczając jednak, iż orzeczenia te dotyczyły sytuacji wyjątkowych. Do obu tych orzeczeń odniosłem się krytycznie w glosach opublikowanych na łamach „Palestry” i odwołuję się obecnie do argumentów tam przytoczonych¹¹.

Konkludując stwierdzić można, że glosowana uchwała prawidłowo interpretuje przepis art. 52 § 1 k.r.o. przyjmując, że umowne wyłączenie wspólności ustawowej w czasie trwania małżeństwa wyklucza powództwo o zniesienie wspólności majątkowej, dotyczące okresu poprzedzającego zawarcie umowy.

Marginesowo zauważyć można, że przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczące uregulowania zasady odpowiedzialności majątkowej małżonków w okresie rozwoju gospodarki rynkowej wymagają nowelizacji¹². Potrzeba ta wydaje się oczywista i żałować należy, że dotychczas nie podjęto odpowiednich prac w tym kierunku. Kończę glosę osobistą refleksją, że w czasie pracy w Ministerstwie Sprawiedliwości wszystkie moje uwagi dotyczące tej problematyki zbywane były milczeniem, podobnie jak postulaty wprowadzenia konstytucyjnego wpisu prawa własności w księdze wieczystej, względnie uchylenie kryminalnego przepisu art. 952 k.c., dotyczącego ustnej formy testamentu szczególnego.

Andrzej Marcinkowski

Przypisy:

¹ Uchwała SN z 10 lutego 1982 r., III CZP 62/81, OSNCP 1982, poz. 99.

² L. Stecki: *Glosa do uchwały SN z 10 lutego 1982 r.*, III CZP 62/81, OSPiKA 1983, poz. 116.

³ A. Dyoniak: *Glosa do uchwały SN z 10 lutego 1979 r.*, III CZP 77/78, OSPiKA 1980, poz. 84.

⁴ OSN 1973, poz. 20.

⁵ Zob. uchwałę SN powołaną w przypisie 3.

⁶ Uchwała SN z 15 października 1991 r., III CZP 96/91, OSNCP 1992, poz. 91; J. Rodziewicz (w:) *K.p.c. Komentarz*, Warszawa 1996, art. 17, Nb 29.

⁷ Dz.U. z 1996 r., Nr 43, poz. 189.

⁸ OSN 1994, poz. 190.

⁹ OSNCP 1988, poz. 71.

¹⁰ OSNC 1996, poz. 85.

¹¹ A. Marcinkowski: a) glosa do postanowienia powołanego w przypisie 9, „Palestra” 1989, z. 5–7, s. 142; b) glosa do wyroku powołanego w przypisie 10, „Palestra” 1996, z. 11–12, s. 211.

¹² A. Jędrzejewska: *Działalność gospodarcza a konieczność reformy zasad odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym*, „Przeгляд Sądowy” 1995, z. 4, s. 19.